

SOTASYYLLISYYSTUTKIJAKUNNAN KERTOMUS.

Suomen tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton sekä Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhtyneen Kuningaskunnan välillä 19.9.1944 tehdyn välirauhansopimuksen 13 artiklan määräysten täyttämiseksi valtiopäiväjärjestyksen 67 §:ssä määrättyllä tavalla so-
taan syyllisten rankaisemisesta säädetyn, 12.9.1945 annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan se, joka ratkaisevalla tavalla on

vaikuttanut Suomen joutumiseen sotaan vuonna 1941 mainittuja ulkovaltoja vastaan tai

estänyt sodan aikana rauhan aikaansaamista ,
on tuomittava virka-aseman väärinkäyttämisestä valtakunnan vahingoksi rangaistukseen.

Tämän sotasyällisyyden käsitteen mukaan on sotasyällisyystutkijakunnan tehtävä määrätynyt.

Toimitettuaan 13.9. - 15.10.1945 tutkintaa asiassa ja viimeksi mainittuna päivänä keskeneräisinä olleilta olennaisilta osilta sitä jatkettuaan 16.10. - 24.10.1945 tutkijakunta on keräämänsä kirjallisen aineiston ja kuulustelemiensa henkilöiden pöytäkirjattujen kertomusten pohjalta havainnut seuraavaa.

1. Sotasyällisyyslain rangaistussäännös koskee edellä lausutun mukaisesti lain 1 §:n 1 momentissa sanottuun toimintaan osallistuneita henkilöitä sillä rajoituksella, joka johtuu rikoksesta käytettyä nimityksestä, (mikä selviää perustuslakivaliokunnan mietinnöstä N:o 40 1945 Vp. - V.M. - Esitys N:o 54, s. 1 palsta 2 lopussa, ja s. 5 palsta 2 lopussa sekä eduskunnan vastauksesta hallituksen esitykseen laiksi sotasyällisten rankaisemisesta, 1945 Vp. - Edusk. vast. - Esitys N:o 54, s. 1 palsta 2 lopussa.) Niitä, joiden puheena olevaa toimintaa tältä perustalta on lähinnä tutkittu, ovat, huomioon ottaen myös mainitun lain 1 §:n 2 momentin säännökset, tasavallan presidentit ylimmän toimeenpanovallan haltijoina, hallituksen jäsenet ja merkittävin ulkomainen edustus. Presidenttinä oli nyt kysymykseen tulevan ajanjak-

son alussa Kyösti Kallio, joka kuitenkin elokuun loppupäivinä 1940 sairastuttuaan ei enää osallistunut hallitustehtäviin, joita hänen täten estyneenä ollessaan hoiti pääministeri Risto Heikki Ryti 19.12.1940 asti. Hra Kallion jälkeen oli tasavallan presidenttinä hra Ryti 19.12.1940 - 1.8.1944. Puheenalaisella ajanjaksolla olivat pääministereinä hrat Ryti 27.3.1940 - 19.12.1940, Johan Wilhelm Rangell 4.1.1941-5.3.1943 Edwin Johan Hildegard Linkomies 5.3.1943 - 8.8.1944. Näiden kolmen henkilön muodostamien hallitusten jäseniä, joista on oheistettu täydelliset luettelot, olivat ulkoasiainministerejä Rolf Johan Witting 27.3.1940 - 5.3.1943 ja Carl Henrik Wolter Ramsay, oltuaan 29.10.1941 - 3.7.1942 ministerinä käsittelemässä kansanhuoltoministeriön toimialaan kuuluvia asioita ja kansanhuoltoministerinä 3.7.1942 - 5.3.1943 sekä lisäksi ministerinä käsittelemässä eräitä ulkoasiainministeriön toimialaan kuuluvia asioita 14.11.1941 - 5.3.1943, 5.3.1943 - 8.8.1944 ja samalla ministerinä käsittelemässä kansanhuoltoministeriön toimialaan kuuluvia asioita, puolustusministerinä Karl Rudolf Walden 27.3.1940 - 8.8.1944, hoitaen myös pääministerin tehtäviä 19.12.1940 - 4.1.1941, valtiovarainministerejä Mauno Pekkala 27.3.1940 - 22.5.1942 ja Väinö Alfred Tanner, oltuaan kansanhuoltoministerinä 27.3.1940 - 15.8.1940 sekä kauppa- ja teollisuusministerinä 3.7.1941 - 22.5.1942, 22.5.1942 - 8.8.1944, opetusministerinä Antti Kukkonen 27.3.1940 - 5.3.1943 ja ministerinä käsittelemässä valtiovarainministeriön toimialaan kuuluvia asioita Tyko Henrik Reinikka 5.3.1943 - 8.8.1944. Valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnassa, johon kuuluu (valtioneuvoston ohjesäännön sisältävän, 30.3.1922 annetun asetuksen 40 §:n ja valtioneuvoston 17.12.1943 annetun ohjesäännön 46 ja 48 §:n mukaan) puheenjohtajana pääministeri sekä jäsenenä ulkoasiainministeri ja kolme muuta pääministerin määräämää jäsentä ja jossa on valmistavasti käsiteltävä ne ulkoasiainministeriön toimialaan kuuluvat asiat, joiden tärkeys sitä vaatii, olivat hra Rytin hallituksesta hrat Ryti, Witting, Walden ja Kukkonen ynnä Tanner 15.8.1940 asti sekä Pekkala 22.8.1940 alkaen, hra Rangellin hallituksesta hrat Rangell, Witting ja Walden sekä Pekkala 22.5.1942 saakka - selvitystä puuttuessa kuka hänen jälkeensä oli määrätty jäseneksi - ynnä Kukkonen ja hra Linkomiehen hallituksesta hrat Linkomies, Ramsay, Walden, Tanner ja Reinikka. Suomen Saksassa olevana lähettiläänä oli Toivo Mika-

el Kivimäki 1.6.1940 - 30.9.1944. -

2. Moskovan rauhan tultua solmituksi 12.3.1940 ja rauhantilan siten vallitessa maassa ei puolustusvoimain ylintä päällikkyyttä, jonka tasavallan presidentti käydyn sodan alkaessa oli luovuttanut toiselle, palautettu presidentille, vaan se jäi edelleen presidentin toimivallasta erilleen, joskin asiasta oli käyty keskusteluja. Myöskin sotatila, johon valtakunta oli niin ikään sodan alussa julistettu, jäi voimaan, vaikka senkin lakkauttamisesta oli ollut puhetta. Paitsi sitä, että presidentin toimivaltaan rauhanomaisissa oloissa kuuluvan puolustusvoimain ylimmän päällikkyyden jättämistä sodanaikaiselle kannalle lienee pidettävä hallitusmuodon (30 §:n) vastaisena, kuten selviää oheistetusta asiantuntijalausunnostakin (, minkä ohella voidaan huomioida puolustusvoimain ylimmästä johdosta 30.12.1937 annetun asetuksen 17.10.1939 annetulla asetuksella muutettu 3 §, jossa säädetään, että milloin erikoiset olosuhteet antavat aiheutta, voi tasavallan presidentti määrätä korkeimpana sotilaallisena viranomaisena toimimaan erityisen puolustusvoimain komentajan,) ja on epätietoista, saatetaanko sotatilan rauhanaikanakin jatkumista, joka (hallitusmuodon 16 §:n, sotatilalain 1 §:n ja tämän lain säännösten soveltamisesta sotavoiman liikekannallepanon sattuessa 28.11.1930 annetun lain mukaan) on julistettavissa sodan tai kapinan aikana taikka niiden uhatessa, milloin sotavoimat taikka osa niistä on määrätty pantavaksi liikekannalle (, ottaen lisäksi huomioon puolustusvalmiuden tehostamisesta sodanvaaran uhatessa 16.6.1939 annetun lain 1 §, jonka mukaan tasavallan presidentillä, vaikkei sotatilaa ole julistettu, on oikeus määrätä, että sotatilalain 10 - 52 §:n ym. säännöksiä on noudatettava,), katsoa lainmukaiseksi, kävi sodanaikaisen asenteen jatkuminen erityisen ylipäällikkyyden ja sotatilan voimassa pitämisellä rauhanteon jälkeenkin myös ulkopoliittisesti havaittavaksi. Presidentin toimivallan jako ulotti sitä paitsi välittömästäkin vaikutustaan ulkopoliittikan alalle.

On myös pantava merkille, että armeijaa ei rauhanteon jälkeen saatettu rauhanaikaiselle kannalle, vaan että sen miesvahvuus pidettiin verraten suurena.

3. Nyt puheena olevana ajanjaksona ulkopolitiikan hoito keskityi tosiasiallisesti tasavallan presidentille, joka hallitusmuodon (33 §:n) mukaan tosin yleensä määrääkin suhteista ulkovaltoihin, ja valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnalle, erityisesti pääministerille, ulkoasiainministerille ja puolustusministerille. Monesti muut hallituksen jäsenet saivat tiedon ulkoasioita koskevista kysymyksistä niiden jo tultua ratkaistuksi. Tällaisena kysymyksenä voidaan mainita saksalaisten sotavoimien ja sotatarvikkeiden kauttakuljetus.

Suomen ja Saksan yleisesikuntien kesken tehtiin sitten Helsingissä 12.9.1940 salaisena sotilasasiana Suomen sotilasjohdon edustuksen jo ennakolta myöntämän joukkojen ja tarvikkeiden kuljetuksen toimeenpanon järjestämiseksi sopimus Saksan ilmavoimien miehistö- ja tarvikekuljetuksista Vaasasta, Oulusta ja Rovaniemeltä Kirkkoniemeeseen. Kuljetukset alkoivat Saksasta 19.9.1940. Niistä solmittiin Berliinissä noottien vaihdolla vasta 22.9.1940 - siitä annetun selityksen mukaan tarkoituksellisesti, vastapalvelusten saannin varaamiseksi ja kauttakulun osalta eräänlaisen poliittisen vastapainon aikaansaamiseksi - sisällöltään varsin epämääräinen sotatarvikkeiden ja niitä seuraavan miehistön kuljetusta vesitse ja maitse Pohjois-Suomen ja Pohjois-Norjan välillä koskeva sopimus. Se avasi verraten laajan vapauden Saksan toiminnalle Suomessa, minkä Suomen Berliinin lähettilään, jolle hänen ilmoituksensa mukaan tosin oli lausuttu olevan kysymyksessä kertakaikkinen määrävahvuinen sotavoiman ja -tarvikkeiden lähetys, oli täytynyt oivaltaa, vaikka sopimuksen laatunsa vuoksi on katsottava kaivanneen eduskuntakäsittelyä, jäi sen solmiminen vain noottien vaihdon varaan, ja asiasta tehtiin hallituksellekin ainoastaan tiedoitus. Asian alkuvaiheessa puheena olleesta lomautettujen sotilaiden kauttakuljetuksesta tehtiin 21.11.1940, myös noottien vaihdolla, lisäsopimus. Kuljetuksen tarkkailu, joka aluksi oli ollut siviiliviranomaisten huolena, oli siirtynyt sotilasviranomaisille, mutta oli ollut varsin tehotonta. Vastalauseetta sallittiin pysyvien etappimiehistöjen asettaminen kuljetus-

teiden solmukohtiin ja vakinaisten saksalaisten varikkojen järjestäminen niihin sekä saksalaisten ilmeinen piittaamattomuus sopimusten määräyksistä muutenkin. Niinpä lopulta, sodan alkaessa, kuljetus käsitti divisioneja. Saksalaisten sotavoimien olo maassamme on ilmoitettu olleen syynä Neuvostoliiton sotatointen aloittamiseen.

4. Jo ennen sodan syttymistä tasavallan presidentti oli toukokuun 30 päivänä 1941 antanut Suomen Saksassa olevan edustajan tehtäväksi Saksan ulkoasiain johdolle esittää Suomen toivomuksina mm. Suomen vanhojen rajojen palauttamisen sekä Itä-Karjalan rajojen strategisten ja etnografisten näkökohtien mukaisen parantamisen, mitkä toivomukset myös oli saatettu perille. Sanottuna päivänä presidentti oli valtioneuvoston jäsenille antamassaan tilannetiedoituksessa lausunut, että Saksan ja Neuvostoliiton välien kiristymisen johdosta Suomen jouduttua vaaravyöhykkeeseen sotilaallisiin varatoimiin ryhtyminen saattoi käydä välttämättömäksi, ja seuranneen kesäkuun 9 päivänä valtioneuvostossa esittämässään toisessa tilannetiedoituksessa ilmoittanut sotilaallisten varotoimenpiteiden sanotusta syystä pannun alulle ja valmisteltavan niiden laajentamista alueemme loukkaamattomuuden suojelemiseksi sekä katsovansa Saksan ja Neuvostoliiton välillä ehkä syttyvästä sodasta olevan etua koko maailmalle, koska Saksa oli ainoa valtio, joka pystyi voittamaan Neuvostoliiton.

5. Jo ennen sodan syttymistä, keväällä 1941, oli Saksan aloitteesta toimeenpantu suomalaisen SS-joukon perustaminen. Joukko joutui taistelemaan Saksan sotavoimien mukana Neuvostoliittoa vastaan, kunnes se kesällä 1943 hajoitettiin. Luotettavaa näyttöä siitä, että sen perustamisessa olisivat toimineet ulkopolitiikan johtohenkilöistä muut kuin silloinen ulkoasiainministeri ja puolustusministeri, ei ole. On selvää, että asia huononsi suhteitamme ainakin Neuvostoliittoon ja on saattanut vaikuttaa jotakin sotaan joutumiseen ja rauhantulon viivästyttämiseen.

6. Saksan hallituksen lähetin tehtyä tasavallan presidentille 20. - 21.5.1941 ehdotuksen, että Suomen ja Saksan sotilasjohdot sopisivat Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan puhkeamisen ja Suomen

siihen joutumisen varalta yhteistoiminnan suuntaviivoista, Saksaan pi-
ammiten komennettujen eräiden suomalaisten upseerien ja Saksan sotilas-
johdon edustajan kesken käydyissä keskusteluissa selvitetttiinkin ta-
pahtuvaksi ajatellun sotilaallisten tointen toisiinsa sopeuttamisen
pääpiirteitä mainitunlaisen sodan syttyessä. Sodan puhjettua Saksan ja
Neuvostoliiton kesken sovellettiin tällaista sopeuttamista, kuten sota-
päiväkirja liitteineen osoittaa. Eräänlaisen viitteen sakaalais-suoma-
laisiin neuvotteluihin sisältää hra Hitlerin sodan syttyttyä tasavallan
presidentille toimittama, asiakirjoissa selostettu käsikirje, jossa
hän lausuu vahvistavansa, mitä saksalaiset ja suomalaiset sotilasjoh-
dot olivat sopineet.

Sodan 22.6.1941 puhjettua Saksan ja Neuvostoliiton kesken hra
Hitler julistuksessaan sodan alkamisesta oli autenttiseksi ilmoitetun
sanonnan mukaan lausunut, että Norjan valloittajan johtamat saksalai-
set divisionat suojelevat marsalkkansa alaisten suomalaisten vapaussan-
karien kerällä (= "gemeinsam mit") suomalaista aluetta. Tämän sanonnan
hallitus selitti kuvastavan sitä kantaa, että Suomen osalta oli kysy-
myksessä defensiivinen toiminta. Kuitenkin on lausuttava, että halli-
tusta ilmeisesti vallitsi ajatus, että Saksalla oli suuret mahdollisuu-
det saavuttaa nopeasti voitto Neuvostoliitosta. Sen vuoksi ja kun Mosko-
van rauhassa menetettyjen alueiden valtakunnan yhteyteen palauttamisen
toivo niin ikään eittämättömästi oli mielissä ja maassa oli saksalaisia
sotavoimia, jouduttiin Neuvostoliiton kanssa sotaan saksalaisten tosi-
asiallisina asetovereina ja sopeuttamalla toisiinsa kummankin sotilaal-
lisia toimia, ilman että tästä on näytettävissä tehdyn kirjallista po-
liittista tai sotilaallista sopimusta. Hallituksessa ei ilmennyt eriä-
viä mieliä 25.6.1941 eduskunnalle sotaan joutumisesta tehdyn, sodanju-
listuksen veroisen toteamuksen esittämisestä, jonka toteamuksen ei aina-
kaan sen tekohetkellä voida katsoa olleen välttämättömän.

7. Saksalaisten kauttakulku Suomessa oli aiheuttanut myös nor-
maalisten merenkulkuyhteyksien lakkaamisen Suomen ja Ison-Britannian vä-
lillä ja 14.6.1941 annetun varoituksen Suomelle liittymästä sotaan Sak-
san puolella. Saksan taholta oli ryhdytty sodan alettua harjoittamaan
painostusta suhteiden katkaisemiseksi Isoon-Britanniaan. Tasavallan pre-

sidentti oli 22.7.1941 myöntänyt - mm. ministeri Tannerin ollessa asiasta eri mieltä - ulkoasiainministerille valtuudet rajoittaa Ison-Britannian edustusta Helsingissä, tarvittaessa sen lakkauttamiseen saakka. Ulkoministeri oli 28.7.1941, selittäen mm., että Suomi oli olosuhteiden pakosta joutunut käymään sotaa yhdessä Saksan kanssa samalla kun Iso-Britannia oli tehnyt sotilasliiton Neuvostoliiton kanssa, ilmoitti, että Suomen Lontoon lähetystö lopetti toimintansa ja että Suomen taholta toivottiin Ison-Britannian kannanilmaisua sen Helsingin lähetystön osalta, minkä jälkeen Suomi seuranneen elokuun alussa katkaisi diplomaattiset suhteet Isoon-Britanniaan. Diplomaattisen kirjelmävaihdon kuitenkin vielä jatkuessa Ison-Britannian hallitus 28.11.1941 annetussa nootissa ilmoitti, että, jollei Suomen hallitus määräaikaan mennessä lopettanut sotaliikkeitänsä ja vastaisuudessa pidättynyt aktiivisesti osallistumasta sotaan, Iso-Britannia julistaisi Suomelle sodan. Asiaa ei saatettu eduskunnan käsiteltäväksi. Sitten kun Ison-Britannian hallituksen taholta ylipäällikköön vetoamalla vielä oli tehty yritys Suomen sotaliikkeiden heti pysähdyttämiseksi ja Suomen täten tosiasiallisesti irrottamiseksi sodasta, ylipäällikön vastauksen johtamatta Isoa-Britanniaa tyydyttävään tulokseen, Iso-Britannia 6.12.1941 julisti Suomelle sodan.

8. Hallituksen eräiden kannanilmaisujen mukaan Suomen sotatoimet puolustusluontoisina olivat maan olemassaoloa ja turvallisuutta tarvoittavien elintärkeitten näkökohtien sanelemat eikä sodankäynnissä pyrittä pitemmälle kuin välttämättömät päämäärät vaativat. Edelleen hallitus oli ilmoittanut, että Suomen sotavoimien strategisina päämäärinä oli Moskovan rauhassa menetettyjen valtioalueiden osien vapauttaminen ja niiden alueiden vaarattomiksi tekeminen Itä-Karjalassa, joilta käsin vastustaja hallituksen mielestä oli valmistautunut tuhoamaan Suomen.

Strategisiksi ilmoittamiensa tavoitteiden saavuttamista ja vallattuina pitämistä Itä-Karjalassa hallitus sotatoimien ohella tuki ohjaimallaan valtion tiedoituslaitoksen toiminnalla, johon sotilasasioiden osalta ohjeet annettiin sotilasjohdon taholta. Tiedoituslaitoksen lainmukainen tehtävä oli estää sellaisten lausuntojen ja tiedonantojen leveneminen, jotka voisivat haitallisesti vaikuttaa valtakunnan puolustuk-

seen, Suomen suhteisiin ulkovaltoihin tai yleisen turvallisuuden ylläpitämiseen. Toiminta, jota vastaan eduskunnassakin eräiltä osin ilmeni tyytymättömyyttä, suuntautui kuitenkin tosiasiallisesti Itä-Karjalan kohdalta siihen, että propaganda sen valloituksen hyväksi, jo kestästä 1941 sallittiin ja sitä myös runsaasti käytettiin, kun taas valloitusta koskeva arvostelu evättiin. Moskovan rauhassa luovutettujen takaisin vallattujen ja valtakunnan alueeseen lainsäädännöllä uudelleen liitettyjen alueiden valtion varoilla kustannettujen jälleenrakennustöiden ohella hallitus salli myös miehitetyille Itä-Karjalan alueille siviilitarpeisiin käyttää suuria summia sodankäyntiin määrättyistä varoista. Tästä kaikesta voidaan päättää hallituksen poliittisen johdon tosiasiallisesti tavoitelleen lopullisia aluevaltauksia Itä-Karjalassa.

9. Sodan alkupuolella, vuosina 1941 ja 1942, hallituksessa oli ilmeisesti vallalla se käsitys, että sotilaallinen yhteistoiminta Suomen rinnalla sotilaallisesti peräti ylivoimaisen Saksan kanssa ja laskelmoitu sodan pikainen päättyminen sitoi Suomen hallituksen rauhaantumisen yleiseen rauhanjärjestelyyn, jossa Itä-Karjalan kohtalokin lopullisesti ratkaistaisiin. Sen vuoksi lienee aluksikin Yhdysvaltojen 18.8.1941 apulaisulkoasiainministerinsä kautta Suomen lähettiläälle esittämä eräänlainen rauhanvälitystarjous jätetty huomiotta. Tässä valossa saanee edelleen ainakin osittain selityksensä myös se kielteinen tapa, millä suhtauduttiin Ison-Britannian 22.9.1941 annettuun muistioon, jossa esitettiin ajatus Suomen joukkojen peräyttämisestä 1939 vuoden rajalinjojen vaiheille ja sodan lopettamisesta Neuvostoliittoa vastaan.

Samalta kannalta lienee lisäksi ymmärrettävissä Ison-Britannian noottia 11.10.1941, Yhdysvaltain muistioita 6.10., 27.10. ja 30.10. ynnä erästä sähkettä myös 30.10.1941, kohdannut kielteinen käsittely.

Marraskuussa 1942 oli Neuvostoliiton rauhantekovalmiudesta saadun erään tiedon johdosta Saksan edustuksemme kautta Saksalle ilmoitettu, ettei Suomi halunnut ryhtyä keskusteluihin rauhasta ilman että Saksa oli niistä tietoinen, ja Saksan taholta torjuttu ajatus rauhan keskusteluihin ryhtymisestä, minkä jälkeen asia oli rauennut.

10. Suomen liittyminen kommunisminvastaiseen sopimukseen oli

tapahtunut 20.11.1941 tehdyn hallitukseen päätöksen perusteella eduskuntaa kuulematta. Sopimus, joka tosin oli luonteeltaan etupäässä deklaratoorinen, vahingoitti kuitenkin Suomen yleistä poliittista asemaa ja on saattanut osaltaan myös vaikeuttaa rauhan aikaansaamista.

11. Maailmansodassa tapahtuneen käänteen johdosta jokaisen toimivan poliitikon olisi pitänyt ainakin 1943 vuoden alusta oivaltaa, että Suomen oli irrottauduttava sodasta, ja toimia sen mukaisesti. -

12. Suomi oli Yhdysvalloille toimitetussa muistiossa 8.2.1943, esittäen näkökantansa Neuvostohallituksen Suomeen nähden noudattamasta politiikasta, ilmoittanut ymmärtävänsä, että Suomen oli saatava aikaan tyydyttävät suhteet Neuvostoliittoon sekä saanut siihen vastaukseksi Yhdysvaltain ulkoministeriön muistion 13.2.1943 ja toimittanut 19.3.1943 Yhdysvaltain hallitukselle uuden muistion, jossa oli esitetty, ettei Suomen tieteen siihen mennessä ollut tullut mitään, joka näyttäisi viittaavan muutokseen Neuvostohallituksen asenteessa Suomeen nähden. Suomelle oli 20.3.1943 toimitettu Yhdysvaltain muistio, jossa Yhdysvaltain hallitus tarjosi välitystään, bona officia, rauhanneuvottelujen aikaansaamiseksi Suomen ja Neuvostoliiton kesken. Hallituksen ulkoasiainvaliokunnan käsiteltyä asian mm. tasavallan presidentin läsnäollessa oli päätetty pyytää Yhdysvaltain edustajalta tietoja mahdollisten rauhanneuvottelujen perusteista ja ilmoittaa henkilökohtaisesti ulkoasiainministerin välityksellä Berliinissä Saksan ulkoasiainministerille Yhdysvaltain muistiosta ja tietojen pyytamisestä sieltä. Sen jälkeen oli tapahtunut Suomen ulkoasiainministerin käynti Saksan ulkoasiainministerin luona, joka oli torjunut ajatuksen Yhdysvaltain rauhavälityksestä. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan käsiteltyä asiaa ja Yhdysvaltain edustajan tehtyä ilmoituksen, että Yhdysvaltain hallitus ei voinut antaa pyydettyjä tietoja eikä ollut tarkoittanut tarjouksellaan muuta kuin toimia välittäjänä välttämättömän yhteyden aikaansaamiseksi neuvotteluja varten, annettiin 10.4.1943 Suomen vastaus, jonka mukaan hallitus, koskei ollut tietoja siitä, että ehdotettujen neuvottelujen aloittaminen Neuvostoliiton kanssa voisi silloisissa oloissa johtaa kestävien takeiden saamiseen Suomen tulevaisuudelle, neuvotte-

luihin ei voitu ryhtyä.

Syystä voi sanoa, että Saksan puoleen kääntyminen kerrotussa asiassa oli omansa osoittamaan, että Suomen hallitus ei ollut riippumaton ratkaisuisissaan. Suhteet Yhdysvaltoihin sen luottamuksellisen tarjouksen Saksan tietoon saattamisella tosiasiallisesti katkesivat.

Saksa tämän jälkeen usean kerran vaati Suomelta muodollista sitoumusta jatkaa Saksan rinnalla sotaa erillisrauhaa tekemättä, mutta nämä vaatimukset kuitenkin torjuttiin.

13. Hallituksen pyrittyä rauhanneuvottelutarkoituksessa koskemaan Neuvostoliiton hallituksen kanssa Suomen hallitus sai 19.2.1944 tiedokseen Neuvostoliiton rauhanehdot. Ne sisälsivät kolme Suomen ennen enempää neuvottelua hyväksyttävää ennakkoehtoa: 1) Suomen oli välittömästi katkaistava suhteensa Saksaan ja internoitava, tarvittaessa venäläisen sotaväen avulla, maassa olevat saksalaiset joukot, 2) peräytettävä joukkonsa 1940 vuoden rajan taa, joka palautettaisiin valtakunnan rajaksi, ja 3) palautettava sotavangit ynnä Suomessa internoidut Neuvostoliiton kansalaiset. Sen jälkeen neuvoteltaisiin 4) Suomen armeijan demobilisoinnista, 5) sotakorvauksesta ja 6) Petsamon kysymyksestä. Hallitus, katsomatta voivansa hyväksyä ehtoja niiden epämääräisyyden vuoksi, ehdotti Neuvostoliitolle keskustelua niistä, ja eduskunta hyväksyi hallituksen kannan. Neuvostoliitto ilmoitti, että esitettyjä ehtoja oli pidettävä perusluontoisina ja niiden hyväksymistä rauhanneuvottelujen edellytyksenä. Hallituksen selostettua kielteisen kantansa neuvottelujen jatkamisesta ja eduskunnan hyväksytyä selostuksen annettiin Suomen hallituksen vastaus 17.3.1944, jonka mukaan neuvotteluita ei voitu jatkaa, koska Neuvostoliitto oli kieltäytynyt tarkemmin määrittelemästä ehtoja. Hallitukselle auötiin kuitenkin Neuvostoliiton taholta tilaisuus lähettää kaksi valtuutettua Moskovaan saamaan tarkempia selvityksiä ilmoitetuista rauhanehdoista. Neuvottelijoille hallitus ei kuitenkaan antanut valtuuksia tehdä sopimuksia eikä esittää vastaehdotuksia. Luvatut selvitykset annettiin 27. ja 29.3.1944 pidetyissä neuvottelukokouksissa, joista on laadittu valaisevat pöytäkirjat. Hallitus oli sitä mieltä, että ehtoja oli mahdotonta hyväksyä. Eduskunta asetui hallituksen kannalle. Hallituksen epäävä vastaus toimitettiin Neu-

vostoliitolle 18.4.1944. On mainittava että rauhanneuvottelujen kehkeytymisen estymistä tarkoittavan toivomuksen oli ennen niiden katkeamista Suomelle esittänyt Yhdysvallat ja että samaan aikaan Ruotsin hallitus ja kuningas sekä Yhdysvaltain presidentti olivat kehoittaneet Suomea irtautumaan sodasta.

14. Suomen jouduttua venäläisten 9.6.1944 aloittaman hyökkäyksen johdosta sodassa tukalaan asemaan Saksan kanssa oli neuvoteltu aseavustuksesta ja samalla pyritty uudelleen neuvotteluihin Neuvostoliiton keralla. Sen taholta oli annettu ilmoitus, että neuvottelut saatiin aikaan, jos Suomen hallitus kirjallisesti ilmoitti olevansa valmis antautumaan.

Tällöin oli Saksan ulkoasiainministeri v. Ribbentrop, saavuttuaan Suomeen, esittänyt vaatimuksen, että Saksan oli ennen pyydetyn sotilaallisen avun antamista saatava kirjalliset takeet Suomen taistelun jatkumisesta Saksan rinnalla. Valtioneuvoston käsitellessä asiaa 26.6.1944 sen enemmistö, mm. pääministeri, ulkoasiainministeri ja ulkoasiainvaliokunnan jäsen Reinikka, esitti, että tasavallan presidentti päättäisi antaa Saksan esitykseen sotilaallista avunantoa koskevassa asiassa vastauksen, jossa hän, viitaten mm. siihen, että Saksa tulisi antamaan Suomelle aseellista apua torjuakseen yhdessä Suomen sotavoimien kanssa venäläisten hyökkäykset Suomeen, vakuutti Suomen päättäneen käydä Saksan rinnalla sotaa Neuvostoliittoa vastaan, kunnes sen taholta Suomeen kohdistuva uhka oli poistettu ja ettei hän Saksan suostumuksetta tehnyt erillisrauhaa Neuvostoliiton kanssa. Valtioneuvoston vähemmistö, mm. hra Tanner, oli ollut esitykseen nähden hylkäävällä kannalla, katsoen, ettei Suomen puolesta olisi annettava ehdotettua sitoumusta ja että asia joka tapauksessa olisi ollut jätettävä eduskunnan ratkaistavaksi. Sen jälkeen presidentti samana päivänä ulkoasiainministerin esittelystä päätti antaa kerrotun sitoumuksen ja antoi sen ilman varmennusta allekirjoittamassaan vakuutuksessa. Tarkoituksena on ilmoitettu olleen, että tämä presidentin henkilökohtainen sitoumus velvoittaisi ainoastaan häntä ja hänen kauttaan valtiota vain niin kauan kuin hänen toimikauttaan kesti ja että hän sotilaallisen ja poliittisen tilanteen muuttuessa voisi eroamalla vapauttaa maan sitoumuksesta. Rinta-

matilanne tuli sitten vakiinnutetuksi. Saatiin myös aikaan kosketus Neuvostoliiton kanssa rauhanneuvotteluihin ryhtymisestä. Presidentti Ryti luopui toimestaan 1.8.1944. Uusi presidentti Mannerheim määrättiin 4.8.1944 ja 8.8.1944 tapahtui hallituksen vaihdos.

15. Lisäksi on mainittava, että hra Tanner oli sodan aikana ministerinäkin ollessaan eräissä julkisissa puheissaan tunnustettuna työväenjohtajana mm. tähdentänyt mahdottomuutta rauhautua vastustajan kanssa. Ja vaikka hän oman ilmoituksensa mukaan oli samalla hallituksessa ja puolue-elimissä ollut rauhaan pyrkivällä kannalla, selittäen ensinmainitun asenteen hänen mielestään olleen sodan aikana välttämättömän ulospäin ja maalle menestyksellisen rauhan tavoittelun voidaan järjestelmällisesti ajatellen tapahtua vain hiljaisesti työskentelemällä, on hänen julkinen esiintymisensä rauhan pyrkimyksiä vastaan vaikuttanut nimenomaan työväestön piirissä rauhaa kannattavan mielialan leviämistä estävästi.

16. Suomen Saksassa olleen lähettilään Kivimäen, jonka on täytynyt oivaltaa edellä kerrottujen Suomen puolesta solmiamiensa kauttakulkusopimusten muodon, sisällyksen määrittelyn ja käsittelyjärjestyksen puutteellisuudet ja kauttakulun tällaisten sopimusten nojalla tapahtuva kehitys, ei niin ollen olisi tullut niitä sellaisina hyväksyä. Erityisesti hänen olisi pitänyt paikalla olleena ainakin vuodesta 1943 maailmansodan käänteen johdosta tajuta Suomen välttämättömyys rauhantekoon ja esittää sen mukaiset tiedoitukset sekä sopeuttaa muukin toimintansa sille pohjalle, eikä, kuten on tapahtunut, sodan myöhemmissäkin vaiheissa lausunnoissaan yliarvioida Saksan voimavaroja ja mahdollisuuksia.

Edellä lausutun sekä asiassa kertyneiden kirjojen nojalla on katsottava,

että Suomen hallituksen tosiasiallinen poliittinen johto, jonka ennen muita hrat Ryti, Rangell, Witting, Walden ja Kukkonen keväällä ja kesällä 1941 ovat muodostaneet, jätettyään sitä ennen valtakunnan Moskovan rauhanteosta huolimatta ulkopoliittikkaankin vaikutta-

valta asennoitumiselta osaksi sodanaikaiselle kannalle, on, aikanaan edes yrittämättä saada asianmukaisin tavoin tehdyillä sopimuksilla järjestetyksi ja tehokkaasti tarkkailluksi Saksan Suomen alueen kautta harjoittamaa kauttakulkuliikennettä, vastalauseetta sallinut saksalaisten sotavoimien asettumisen maahan valtakunnalle vahingoksi sekä Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan alettua, ilman että Neuvostoliiton sotaliikkeet maan rajoilla olivat silloin tehneet sen välttämättömäksi, antanut sodanjulistuksen veroisen toteamuksen Suomen joutumisesta sotaan Neuvostoliiton kanssa niin myös sallinut maan sotavoimien ylittää Neuvostoliiton rajat sekä vallata Moskovan rauhassa luovutetut alueet ja, osaksi yhteistoiminnassa Saksan sotavoimien kanssa, lisäksi Neuvostoliitolle kuuluvia alueita Itä-Karjalasta,

sekä näin muodoin, kerrotun menettelyn jäädessä pääasiallisesti mainittujen henkilöiden vastuulle, ratkaisevalla tavalla vaikuttanut Suomen joutumiseen sotaan Neuvostoliittoa vastaan;

että poliittinen johto on syksyllä 1941 riittävältä aiheelta aikaansaanut Suomen ja Ison-Britannian diplomaattisten välien katkeamisen sekä, saatuaan Ison-Britannian uhkavaatimuksen, saattamatta asiaa eduskunnan käsiteltäväksi, muutenkin jättänyt tekemättä voitavaansa Ison-Britannian sodanjulistuksen estymiseksi

ja siten, menettelyn jäädessä ensiksi sanotulta osaltaan ainakin hrojen Rytin, Rangellin, Wittingin ja Waldenin vastattavaksi sekä uhkavaatimusta koskevalta osalta heidän ynnä lisäksi hrojen Kukkosen ja Tannerin viaksi, ratkaisevalla tavalla vaikuttanut Suomen joutumiseen sotaan Ison-Britannian kanssa;

että poliittinen johto, jonka ainakin tällöin oli maailmansodan kääntein johdosta täytynyt oivaltaa rauhan aikaansaamisen välttämättömyys, on, pääasiallisesti hrojen Rytin, Linkomiehen, Ramsayn, Waldenin, Tannerin ja Reinikan vaikutuksesta, kytkemällä Yhdysvaltojen 20.3.1943 tekemän Neuvostoliiton kanssa rauhautumista koskevan välitystarjouksen Saksalle tapahtuneeseen tiedoitukseen, saattanut tarjouksen sellaiseen tilaan, ettei se voinut johtaa tarkoitettuun tulokseen,

sekä täten, menettelyn jäädessä etupäässä mainittujen henkilöiden syyksi, ratkaisevalla tavalla estänyt rauhan aikaansaamista sodan aikana;

että poliittinen johto, jonka tältäkin kohden olivat muodostaneet pääasiallisesti hrat Ryti, Linkomies, Ramsay, Walden, Tanner ja Reinikka, on käytäessä talvella 1944 rauhanneuvotteluja Neuvostoliiton kanssa, jättämällä antamatta neuvottelijoilleen asianmukaisia valtuuksia soveltuvien vastaehdotusten tekoon ja muutenkin passiivisella menettelyllään aiheuttanut neuvottelujen katkeamisen

ja siten, menettelyn jäädessä ainakin sanottujen henkilöiden syyksi, ratkaisevalla tavalla edelleen estänyt rauhan aikaansaamista;

että poliittinen johto, hrojen Rytin, Linkomiehen, Ramsayn, Waldenin ja Reinikan vaikuttaessa olennaisesti asiaan, on kesällä 1944 esittänyt annettavaksi ja Ryti antanut Saksan hallitukselle yksin allekirjoittamansa kirjallisen vakuutuksen siitä, että Suomi oli päättänyt käydä Saksan rinnalla sotaa Neuvostoliittoa vastaan tekemättä ilman Saksan suostumusta erllisrauhaa,

ja näin muodoin, mainittujen henkilöiden ollessa etusijassa tähän syyvät, ratkaisevalla tavalla vieläkin estänyt rauhan aikaansaamista;

että hra Tanner sitäpaitsi on edellä kerrotuin tavoin julkisessa puhujatoiminnassaan suuntautunut rauhanpyrkimyksiä vastaan

ja lisäksi siten ratkaisevalla tavalla viivästyttänyt rauhan aikaansaamista;

että hra Kivimäki, vaikka hänen oli täytynyt havaita puhealaisten kahden kauttakulusopimuksen muodon, sisällyksen ja käsittelyjärjestyksen puutteellisuudet sekä kauttakulun tällaisten sopimusten nojalla tapahtuvan kehityksen suunta, on ne Suomen puolesta hyväksynyt ja täten osaltaan aikaansaanut kauttakulun edellä kerrotut seuraukset sekä sitä paitsi, vaikka hänen maailmansodan käänteen johdosta oli pitänyt ainakin 1943 vuoden alusta käsittää, että Suomen oli irtauduttava sodasta, ja lähettiläänä toimia sen mukaisesti, on mainitun ajankohdan jälkeen esittänyt harhauttavia, Saksan voimavaroja ja mahdollisuuksia yliarvioivia lausuntoja,

ja tällä tavoin ratkaisevasti myötävaikuttanut sotaan joutumiseen Neuvostoliittoa vastaan niin myös rauhanteon viivästytykseen;

ja

että hra Witting on kuollut ja hra Walden häntä kohdanneen
vaikean, lääkärin parantumattomaksi toteaman sairauden johdosta
on katsottava kykenemättömäksi vastaamaan asiassa.

Helsingissä 24 päivänä lokakuuta 1945.

Sotasyllisyytustukijakunta:

Onni Petäys.

Helge Halme.

Hanno Kunnas.

Eric Idestam.